

Byl to vznešený dům; vznešený z různých příčin. Předně: byl neobyčejně důkladný, jakoby ne stavěný z cihel jako ta ostatní chamradina, která se tísnila a střela pod ním, nýbrž vytesaný z kamene, — a ty dva patníky jako by byly cosi víc než patníky, skoro stráž. A za druhé: stál v tiché, široké ulici, vedoucí k opuštěnému kostelíčku na Náměti, kde bývalo před sto lety ještě tak rušno, ve čtvrti dnes zamlklé, ale která tehdy hlaholila jásotem barev, výtrysky světla, výbuchy slavností. Z toho starého horečného života kus echa jako by se zachytilo v tom klenutém průjezdě a padalo občas tiše, tichounko jako nitka odtržené pavučiny na některého zamýšleného maloměstáka, který tudy náhodou procházel. A pak: stál ten dům na svahu nad rybníkem, a když se rozhořelo slunce, v létě nebo na podzim, vrhlo reflexy až do jeho pokojů a Edíkovi, sedícímu na zápraží svého domku, Edíkovi s velkou hlavou, s očima vyboulenýma a s prstem v ústech, zdávalo se tehdy, že ty pokoje, po jejichž oknech hrály reflexy vodní, jsou nějak zvlášť výsostné a slavnostní, dostaveníčka jakýchsi vyšších bytostí, o nichž ani nevěděl, kde bydlí a kam se pak ztrácí.

Edík byl tehdy šestiletý kluk, na slaboučkém těle velikou tykvicovou hlavu, porostlou řídkými vlasy, žabí ústa skoro od ucha k uchu, čelo tak vyklenuté a přitom voskově žluté, jako by volalo po nějakém metafysickém prstě, aby na ně napsal svou značku, kterou by rozluštila později smrt nebo jiný osud. Edík byl dítě starých rodičů, otec byl bývalý voják a pak sluha soudní

95 a matka posluhovala u „podentátů“ onoho městečka, jak se vyjadřovala, a vedle jiného bývala volána i do toho slavného historického domu, který patřil od nepaměti baronům Vidanským. Bývalo tam kdysi hlučno, pokud žil starý rytmistr hulaný; jeho ostruhy cvrnkaly po širokých schodech, dubovými pražci vykládaných, jeho smích a klení děsily mužskou i ženskou čeleď, o jeho pošetilostech, které prováděl s kvasícími druhy, se vypravovalo po širém okolí. Tehdy soupeřil dům Vidanských pověstí a leskem se zámek Choltickým, ano předstihoval jej. Ale nyní, když rytmistr, po dlouhé nemoci zcela zblblý, ztlíval již druhý rok na vojenském hřbitůvku u svaté Barbory, celý dům jako by se propadl do ticha a mlčení. Neustále byly nyní spuštěny zelené žaluzie, a to nejen v oknech zahleděných na rybník, nýbrž i na severní stranu, do uličky Krum-pachovské, a stěny domu šupinatěly a krabatěly se vlhkem, které lezlo od rybníka a jemůž se nečelilo nyní každoroční jarní omítkou.

Dům byl nyní skoro opuštěný. Žila v něm vdova, vysoká, kostnatá, nosatá a vznešená paní Hermína, ještě vyšší nyní, protože bývala zahalena do splývavých černých šlojířů, rukávů a vleček jakoby prodlužujících celou její bytost, beztak již plynulou, v cosi parnatého a mlhavého. Žila v něm s jedinou dcerkou, šestiletou Bertíčkou, stejně vznešenou jako ona.

Kdysi se stalo, že Barbora, kterou povolali k Vidanským, aby vypomohla služkám při jarním úklidu, vzala s sebou Edíka, protože otce nebylo doma a Barbora se bála nechat dítě samotné ve svém vlhkém přízemním domku, houbou prolezlém. „O toho se nemusíme starat,“ řekla na omluvu kuchařce Katy, „vyhraje si celé dny sám. Vid, kulišku?“ a vzavši jeho bradičku do štipce prstů, snažila se rozkývat jeho hlavu do něčeho, co mělo být patrně souhlasem. Ale žádná povolnost, žádný souhlas se nechtěl proklubat z toho černého klubíčka jakoby zamřížovaného do šedých pavoučích vrásek; naopak, cosi odmítavého mlčelo v této přísné, jakoby již stařecké tváři. Tato starobná nevrlost byla tak nápadná, až si toho povšimla Katy,

a jako by ho chtěla poškádlit a tím probudit k životu, shýbla se k němu a vjela mu tvrdým prstem pod bradičku: „Kššš, kššš, jsi ty mi náký divný filosof.“ Ale Barbora rozhodla již před hocha z pletené tašky hromádky klůcků a onuci, skromné hračky malého, odříkavého filosofa, z nichž si špagáty a tkanicemi svazoval panenky a panáky. „Tady nebude překážet,“ mínila Barbora a uložila ho jako churavé kuře do rohu pod krucifix a dotýkaný růženec Katin.

A soběstačný filosof zabral se hned do svých hraček s vážností tak nepřiměřenou svému věku i účelu chvíle, že to vypadalo, jako by si ne hrál, nýbrž řešil početní úkol. A když matka i Katy odešly do vedlejších pokojů, jako by teprve se mu ulevilo, zapadl do hry s tou podivnou tesknou opravdovostí tak úplně, že si ani nepovšiml, jak nad ním stanula štíhlá dívka s rozpuštěnými vlasy, propletenými modrou stuhou, vyčnělý, orličí nosík, nadutý vrchní ret, a zdrželivá povýšenost sama, mlčky se chýlila nad žlutou, skoro olýsalou lebečku dřepícího Edíka. V jejích očích byl štítivý chlad; byly jako tykadla, která se zvědavě prodloužila, ale ihned couvala znechucena. Edík zdvihl k ní hlavu a pokusil se v rozpacích o cosi jako úsměv své žabí tváře. „Fuj, jak je ošklivý!“ procedila za chvíli řidkými zoubky Bertička, přičemž nebylo jasno, mluvila-li k Edíkovi nebo o něm. „Co to tu má?“ řekla za chvíli podivně rozmrzele a nabrala na špičku svého střevíčku jeden hadříček, z nichž látal primitivním způsobem Edík své panáky a panenky, a odhodila jej o několik kroků. Ale to šlo již nad síly malého hlaváče, tolik pokoření nesnesl. Propukl ve vřeštivý pláč, který jen stupňoval odpor Bertiččin. Rozchichotala se, snad z rozpaků, že zašla daleko, a chtěla se vzdálit, když tu vpadla Barbora do kuchyně, přivolána křikem Edíkovým. Rozhlédla se po obou dětech; a pochopila ihned, co je její povinností jakožto služebného tvora. Okamžitě se přidala na stranu „milostslečenky“ a obořila se jaksi divadelně na svého synka: „Co pláčeš, hlupáku? Snad ne proto, že ti milostslečenka kopla do nějakého klůcku?“

A obracejíc se k Bertičce, jako by byla dospělý člověk a jako

by omlouvala před ní počínání svého nevychovence, šíslala pokorně: „Líběji odpustit, milostslečenko, on je to hloupý, nevychovaný kluk, on se neumí ještě chovat v panském domě.“

Edík, oči vyjevené, přemílal cosi v prázdných dásních i rtech, s kterých stékala slina. Pak, zvednuv hůlkovitou ručku, pohodil ji směrem za Bertičkou a vyhrkl: „Mami, ona je bekaná.“ „Přestaneš?“ zaječela Barbora, „ty sprostáku, dyť je to milostslečenka a ty jsi ošklivý, hloupý kluk.“ A aby ukázala dceři zaměstnavatelčině, že si jí jak náleží váží, vyzdvihla malého filosofa z dřepu a pleskla jej dvakrát po zadnici. Místo odpovědi vzedmula Bertička pysky do kornoutku co nejhrdějšího, potřásla hlavou jakoby na znamení, že lituje, jak se mohla spustit s takovou chamradinou a tak dlouho se s ní obírat, a natrásajíc rameny, vyšla něma, bez pohledu z kuchyně.

Těch zešpulených, pohrdavých rtů Bertiččiných! Stále viděl je před sebou Edík, okouzily ho, učarovaly mu. Nemohl na ně zapomenout; přál si je znova spatřit, třeba mu způsobily bolest ještě větší. Ta představa pohrdavé, povznešené holčičky, vypjaté nad ním, sedícím skrčencem, posedala ho a mučila příští týdny; ale do toho mučení se mísila i jakási slast; chtěl by ten děj prožívat znova a znova, i ty rány od mámy zakoušet znova a znova, jen kdyby zase spatřil tu pohrdavou vznešenost, ten výsostný odpor, ty zkrabatělé rty, tu rozmrzelou, pykající tvář... Ale není jí, zhasla, propadla se do tmy. Máma ho nebere již do toho vznešeného „zámku“, jak říká. Byl prý nezpůsobný, za trest musí být doma. A žlutá filosofická lebečka vysedá na zemi před vlhkým domkem svých rodičů, jarní sluneční paprsky rozehrávají mu tenoučké hůlkovité ručky, které cítí náhle tak prázdnými, tak lačnými jiné, duchovější a jemnější hry, neboť jeho užmoulané hadříčky a klůcky leží pohozy v staré škatuli Barbořině: zhnusily se mu od chvíle, kdy jeden z nich nabrala na svůj liliputánský střevíček ta zlá, a přece tak rozkošná milostslečenka ze „zámku“.

Ta malá žlutá lebka Edíkova nebyla jen tak ledajaká mako-vice; na školách se osvědčovala: cpali do ní různé formule,

poučky, nauky a ona nejenže je zachycovala a sbírala, ona je také podržovala a reprodukovala, bylo-li třeba. Ta tykvovitá hlava na slaboučkém těle se objevovala patrněji a patrněji užitečným údem životním. „Ty kluku, máš dobrou hlavu,“ klepával mu na ni profesor matematiky suchým, kloubnatým prstem s pocitem dokonalého uspokojení, jako by stál nad dobře konstruovaným akumulátorem nějaké fyzické energie. A k tomu mínění došla konec konců i Barbora, které se jinak dost těžko rozbřeskovalo v zatmělé duši.

„Táto, dáme ho přece jen na študýr!“ minila k starému vysloužilci, který teď již byl na pensi, nedocházel do úřadu a vysedal celé dny na slunci před domkem, vyhaslou dýmku v ústech, pakostnicové hnáty rovno před sebou nataženy. Byla to jen lhostejnost, jež mu bránila něco namítat? Jeho velké modré vodnaté oči již mlčely, vyhaslá dýmka padala častěji a častěji z bezvládné ruky.

Není jisto, že by bylo k tomu došlo, nepodědit rodinka po smrti starého po jedné tetě ždibec jměníčka; to byl takový „aus-hilf“, jak se vyjádřila Barbora. To již byl Edík v kvartě a chloubou své třídy. Profesori jako by se zhlídli v tomto tvorečku pavoučích nožek i ruček, v tomto rachitikovi, v kterém jako by nebylo zloby a žluči, nýbrž jen vůle plnit, plnit, stále plnit tu přebujelou hlavu, která jako by vysála celé jeho tělo. Neobyčejně pevně seděly v této lebečce formulky matematické i fyzické, právě tak jako data historická a pravidla latinské syntaxe. Jediné nebezpečí, že se ty přihrádky v ní popletou a pomatou, byly chvíle, kdy o večerní promenádě na korsu, jak říkali, na chodníku po jižní obdélníkové straně náměstí, před radnicí, záložnou a gymnasiem, potkával večer náš premiant slečnu Bertičku. Dorostla nyní již úplně vídanské vznešenosti a důstojnosti. Její nos dostal cosi mariatereziovského, horní ret ztuhl do jakési naduté výlučnosti, přimhouřené řasy nemluvíly, jen v pauzách štěrbínovitě cedily své opovržení celému tomu mizernému maloměstskému světu, k němuž se ráčila schýliti, jemůž „líbila“, jak říkala Barbora, prominout celou jeho žalnou existenci mladá

baroneska. Tu po nažloutlé pleti Edíkově zaplápolal na vteřinu růměnec, když Vídanská, obklopena úřednickými i důstojnickými titeli jako zralý hrozen vosami, přezírává a roztržitá, ho mýjela. Tu se mu zdávalo, že sama poesie výlučnosti, celá výsostnost světa, do něhož nikdy nevnikne, z něhož je navždy vyloučen, se přenesla kolem něho a pohasla dřív, než mohl otevřít své krátkozraké oči a vpít ji do sebe.

Až pak — až pak se vyhoupla na jeho obzoru možnost, že ji uchvátí jednou do svého objetí, že ji ponese aspoň několik minut ve svém náručí, ovšem veřejně, přede všemi. To bylo v oktávě, chodil do tanečních hodin a nedaleký abiturientský věneček čeril krotké, příliš krotké a počestné sny jeho hlavy, řídce vlasy porostlé. Přišel konečně ten večer dlouho čekaný, kterého se i bál, i po něm toužil. Lhostejnost i opovržení ten večer byly zvláště nějak patrné na nudící se tváři Bertiččině, která tentokrát jaksi zcela okatě kondescendovala ke svým mladým, skoro ještě chlapeckým tanečníkům. A když stanul před ní tenhle půl starý, půl mladý hoch, veliká, svítivá koule na hrbáčkovsky zanedbaném tělíčku o dlouhých opičích rukou, a zmateně koktal cosi o cti, že již od mládí zná milostslečnu, pohlédla Bertička z tak mrazivé výšky na našeho trpaslíčka, až se mu zakymácela jeho melounovitá hlava a roztrásl se dlouhý pavoučí ruce. „Mama, pojďme domů,“ zašeptala rozkazovačně Bertička matce, své gardedámě; „mne to mezi těmi kluky nudí.“

Tu noc škrubala sebou dlouho v pláči veliká tykvová hlava abiturientova, zabořená do podušek, a lomcovala sebou tak hořečně, až to upoutalo pozornost staré Barbory, která namáčela do vody s octem šátek po šátku a kladla je na to rozumné, žluté čelo, které náhle, jí na podiv, se popletlo.

„Co je ti, hochu, co se s tebou stalo? Vždyť jsi přec maturu udělal s vyznamenáním a za čtyři měsíce půjdeš do Prahy. Kdybych měla poslední košili se sebe svlíknout... jako že jsem rozená Barbora Fantová.“ „Nechte mne, mami, mne všechno bolí, a nejvíc tamhle světlo odnaproti,“ a ukázal bradou na okno, kterým se lila záře ze „zámku“, kde ještě svítily. Matka

100 šla a zatáhla záclonu; ale sotva odešla, vstal Edík z postele, došel k oknu, rozevřel je a pil dlouho hladovýmá, hladovýmá očima, z nichž stékaly občas slzy jako hrách velké, to tvrdé a bezcitné, jak se mu zdálo, světlo odnaproti.

O prázdninách jezdíval Edík domů a potuloval se kolem záměčku dlouho, příliš dlouho bezúspěšně, až kteréhosi dne o prázdninách přinesla mu tlustá, zamaštěná kuchařka od Vidanských pozvání na „suaré“, jak se vyjadřovala chlubit se Barbora v celé uličce. To byl Edík již doktorem filosofie a kandidátem profesury; a v městečku hleděli na něho jako na vážného kandidáta ženitby. Pohrdavé jindy měšťky, matky dospívajících dcer, shlížely na něho přívětivě a povzbudivě, když se s nimi a s jejich dcerami setkával v městském sadě ve Vodrantech nebo na větších výletech nedělních. Byla to náhoda? Byl to záměr? Jisto je, že Bertička byla stále svobodná a stará paní se rozhlížela zkoumavě ne již po ctitelích a obdivovatelích, nýbrž po ženiších. A tak přišel ke cti i ten „nákej filosof“, jak ho nazval švec Urbanec, který také domovníčil u Vidanských. A tak se stalo, že byla k Edíkovi zdvořilá ten večer i stará paní Hermína, která trůnila ve své půlpudové velebě, nohy na taburetě, pod velikou, olejem malovanou podobiznou nebožtíka rytmistra, samá šňůra, sám vosk a sám knír. Pobořil tehdy Edík ledy kolem srdce staré velmožné šlechtičny, ale mladou zdolati se mu nepodařilo. — „Nein, Mama, er ist ganz lächerlich und unmöglich,“ ušklíbala se za ním — slyšel to docela zřetelně Edík, když se motal o půlnoci, opilý všemi těmi dojmy, do rodného domečku, houbou prožraného.

Pak byl jmenován profesorem ve svém rodném hnízdě a pozvání do „záměčku“ se opakovala častěji a častěji. V té době Barbora neposluhovala již po domácnostech; širokou, černou, zvarhánkovatělou sukni a důstojný, bohatý, černý kapižon na sobě, sedávala celé dny v děkanském kostele a účastnila se vášnivě života v různých bratrstvech. Zdálo se jí, že tím dosahuje důstojnosti, které jí posud život tak tvrdošíjně a jizlivě odpíral. „Můj syn profesor“ bylo každé její druhé slovo; nemohla pro-

mluvit o počasí, aby do něho nezapletla svého syna profesora. 101

Tu dobu docházel již Edík týden co týden na „zámek“. Vedle pana okresního komisaře, břichatého mužika úplňkové tváře a tučných, stále zapocených rukou, a vedle obstarožného tyčkovitého pana soudního adjunkta, který nemohl a nemohl se dočkat jmenování okresním soudcem a v roztržitosti rval si stále vybledlou, jako v louhu vymořenou koží bradku, byl již oprávněným nápadníkem „milostslečenky“ rychle stárnoucí a tělnatější, které obracel svými dlouhými opičíma rukama noty na klavíru a držival barevná přadena bavlny, když je navíjela na papíry. Ale to byly také konec konců všechny jeho úspěchy. Přílišná bázlivost, s kterou vzhlížel ke své modle, jeho komická postavička, jeho rozpaky, v nichž se lehce zakoktával, to všechno činilo ho směšným u Bertičky. A tak to naposledy vyhrál tučný pan okresní komisař, třebaš nešťastnou náhodou měl právě před čtvrt rokem druhé nemanželské dítě s Kačenkou, hranatou služkou v domě, kde bydlil. Všichni věděli již o tom, že pan komisař je vítězem, jen Edík, stále v mlhách, zasněný janek z měsíce spadlý, netušil svého neštěstí. A zešíroka otevřel svá žabí ústa, když bylo veřejně prohlášeno zasnoubení Bertiččino s panem Müllerem. Bledý jako plátno přišel k obědu. Nemohl polknout ani lžice polévky, nůž a vidličky padaly mu z rukou, slzy jako hrách stékaly po ustaraných vyhublých lících.

„Považ, maminko,“ řekl Barboře, když naň doléhala otázkami, „ona se mi vdává.“ A za chvíli, jako by nejhorší neštěstí ponechal si až na teď: „A ani u nás už nezůstane! Müller je přeložen do Chotěboře a ona se tam odstěhuje s ním.“ A opravdu, Bertička se svým vznešeným orličím nosem a se svými nadmutými rty vyrazila brzy loučimský prach z obuvi své a odjela párem krásných běloušů na nádraží středem zevlující ulice, plné bab a dětí. Ale stěhování trvalo celý týden a řídila je stará paní v žlutém čepci, většinou z okna své ložnice. Fůra za fůrou odvážela nábytek a jiný majetek Bertiččin a pozornost staré paní byla tím tak vyčerpána, že si ani nepovšimla obvyklého uctivého pozdravu Edíkova a neopětovala ho. Starý domovník

102 a švec Urbanec, který také vyhlížel z okna, poděkoval mu za ni. A zvykl si ho vůbec již pozdravovat, toho „ňákýho divnýho filosofa“, když příští dobu Edík stále obcházel „zámek“ Vídanských, který nyní, po odjezdu Bertiččině, upadl jakoby na dno vod mlčení a strnulosti. Žaluzie v něm byly spuštěny, vznešený chlad se rozlézal po zdech a odstrkoval dům ještě víc od předměstské pakáže, jak říkal švec Urbanec, který se cítil sounáležitostí „zámku“ a ošklivil si nyní svou plebejskou minulost právě jako své plebejské příbuzenstvo, dosti rozvětvené právě v této straně, ve čtvrti „na rybníčku“.

Jednou v dubnu navečer, když se již sbíraly trnky a třešně, potkal Urbanec Edíka, jak zádumčivě a těžkomyslně, jako by nepozoroval, že vzduch se vlní výchvějí tepla a jara, jako zabloudilý pes bez pána, nějak osiřele a pohořele se potlouká stále kolem zámečku. Šla s ním jeho dcera Božka, asi dvacítiletá holka rusých vlasů, pihovité tváře, ohrnutého nosíku, vyčnělých lícních kostí.

„Ale, pane filosof, proč jsou tak smutnej? Do života se musí s kuráží, viď, Božko? Jí taky odešel milej, ale nic si z toho nedělá. Musej bejt trochu kurážnej!“

Edík zvedl svou tykvovou hlavu s krátkozrakýma očima a hodně zblízka, jako na brouka nebo na rostlinu, zadíval se s předmětným zájmem na pihovatou Božku. Byla nyní na jaře jako posypána cihelným prachem. Co na ní uviděl? Jistě že ne orličí mariatereziánský nos Bertiččin, ale možná že tutéž krabatinu rtů vzpurně vzdutých jako na své modle posud nepřeželené.

A setkávali se pak častěji a častěji v té uličce, vroubené vysokými zdmi zahradními, přes něž přepadaly větve třešní, slív, jablek a meruněk; pršival z nich nyní bílý sníh plátků okvětých až na dlažbu, skoro do půl cesty. Starý, poněkud pitvorný Urbanec, melancholický, přeučený pavouk filosofický i ta rozjařená, roztančená dcera, která svou hybností a napjatostí své pozornosti připomínala mlsnou kozu, stále po životě rozdychtěnou. Jednoho dne odpadl potouchlý švec a oba zbývající si toho ani neuvědomili.

103 Tak se stalo, že kteréhosi vlahého večera květnového nabídl své dlouhé opičí rámě filosofického pavouka Edík Božce a vedl ji Jeníkovskou a pak Chabařovskou ulicí ke své matce.

„Co měl dělat?“ řekl rozšafně kolář Chamtiva a odpívl velkým obloukem z dýmky. „Byl to halt jeho osud. Měl moc rád ten dům. A když ho nechtěla slečenka, vzal si z něho aspoň domovnici.“